

Inhoud

Proloog 9

Inleiding 15

Winter 23

Lente 83

Zomer 145

Herfst 205

Epiloog: de tuinvijver 227

Leeslijst voor vijver en plas 247

Muziek voor vijver en plas 249

Dankwoord 251

Verantwoording van de vertaler 253

Proloog

Ik zwem met trage slagen, net snel genoeg om vooruit te komen en niet te zinken.

Dit is de plas bij de boerderij, die ik vanuit een nieuw gezichtspunt bekijk, namelijk dat van een kikker. Ik doe de schoolslag, sluit mijn benen achter me met een klap en voel me net een amfibie.

Ik maak geen geluid terwijl ik in een kringetje zwem, een rimpeling van vijftwintig meter.

Het water is als koude zijde en sluit zich na elke slag om mijn rug.

In het hedendaagse jargon heet dit ‘wildzwemmen’; wanneer we in de jaren zeventig met een groepje kinderen naar de rivier de Lugg in Mordiford gingen, noemden we het nog gewoon ‘zwemmen’. Dingen die vroeger heel normaal waren, moeten tegenwoordig allemaal worden opgeleukt.

Toen ik een halfuur geleden bij de plas kwam, was het wateroppervlak nog zo glad als een zilveren munt; nu rimpelt het water door een briesje. Op de oever staan de lange zwaarden van de bloeiende gele lis aangeschoten te zwaaien.

Maar het is dromerig warm en de lucht is loom van het gebrom van zweefvliegen in die narcisachtige lissen.

Je vindt het misschien een dom idee om te gaan zwemmen

in zo'n plas waar een dicht waas van knutten hangt. Maar ik heb een voorliefde voor plassen en vijvers en voel me er zo onweerstaanbaar toe aangetrokken dat ik gewoon altijd bij oevers moet rondbanjeren. En toen bedacht ik op deze mooie ochtend in juni opeens dat je deze kleine, stille wateren misschien het beste van binnenuit kunt beleven. Dat je misschien van binnen naar buiten moet kijken en niet van buiten naar binnen. Dat je deel moet worden van de plas.

Een waterjuffer zoemt rond; een roodgloeiende stopnaald die zich door de zegge boort.

Het waterhoen komt even onder haar overhangende wilg vandaan en trekt zich vervolgens terug in haar duistere grot om haar troosteloze geklok ongezien voort te zetten. Die reusachtige witte kikker – ik – is er nog steeds.

Het kabbelende water verstoort de rust op een mat van omgevallen lissenstengels; een echte kikker springt eraf en verdwijnt tussen de wortels van de planten, die dik en donker zijn als oude scheepstouwen.

De plas is tot de rand gevuld, van de winterregen en de bron die aan de bodem ontspringt. Het water is nu helemaal helder; in augustus zal het waterpeil door de warmte zijn gezakt en zal de plas zijn vertrouwde stank van natte hond en rottende groenten verspreiden.

Mijn ogen steken 5 centimeter boven het water uit en ik zwem nog een rondje in deze gesloten wereld met zijn cirkelvormige groene rand van lissen, zegge en waterplanten; moerasscherm, fijne waterranonkel, beekpunge, moeras-vergeet-mij-nietje, waterzuring, waterkroos, waterweegbree en blauwe waterereprijs.

Ik bespeur een vleugje citroenmunt boven het oppervlak van de plas, van de bladeren die de behoedzame vos heeft geplet toen hij hier 's nachts is langsgeslagen om water te drin-

ken. Citroenmunt dient als camouflage voor Heer Vos, zowel vanwege de fysieke structuur als de geur. In de Middeleeuwen werd het kruid op de vloer van woningen gestrooid om de stank te verhullen.

De elzen die boven de plas uitsteken bieden niet alleen beschutting tegen de noordenwind en de zon in het zuiden, maar maken de plas ook aantrekkelijk voor eenden. Verder is er een konijnvriendelijk bramenstruweel. Wilde eenden houden niet van open water in het binnenland. De plaatselijke vrouwtjeseend, die vleugellam is gemaakt door haar moederliefde, peddelt door het kroos en de algen, die uiteengaan en een helder pad voor haar pluizige eendjes achterlaten. Eend en eendjes verlaten de plas bij de modderige aanlegplaats, waar het vee zich in augustus verzamelt om te drinken; de vogels verdwijnen tussen de boterbloemen.

Vandaag staan de holstein-friesians op de aangrenzende, steile heuvel, alsof ze op elkaars rug zijn gestapeld in een acrobatische piramide. De heuvel is het enige topografische object dat zichtbaar is boven de begroeiing rondom de plas. Er zijn alleen de heuvel, de lucht, de plas en ik.

Een salamander hangt in het water, kijkt me aan en gaat er dan vandoor. Een witte kwikstaart trippelt heen en weer over de op- en afrit van de koeien en gaat helemaal op in haar fascinatie voor insecten. Een bruinrode heidelibel lift mee op mijn neus; als lid van de familie van echte libellen is de bruinrode heidelibel ongeveer 300 miljoen jaar oud en daarmee een van de oudste soorten op aarde. Libellen voorzien de plas van een tijdloos element.

Ik ben de kikvorsman en in deze vermomming vorm ik voor de meeste dieren en vogels geen bedreiging. Wanneer je op de rug van een paard zit, een paardmens bent, ervaar je de natuur net zo moeiteloos.

Wanneer ik mijn armen sluit voor een volgende slag door het water duikt er voor mijn gezicht een bootsmannetje (*Notonecta glauca*) op, dat vervolgens weer naar beneden duikt, een keverachtige kwikzilveren rechthoek. Het bootsmannetje heeft luchtbellen op zijn borst; de natuurlijke versie van duikflessen.

Ik voel me niet helemaal op mijn gemak in deze plas van groen en vergetelheid. Het bootsmannetje is misschien heel uitgekiend met zijn luchtflessen, maar ook een monsterlijke carnivoor van anderhalve centimeter die zijn slachtoffer bijt met zijn puntige zuignuit (rostrum) en vervolgens injecteert met een giftig sap waardoor de ingewanden van voornoemd slachtoffer verlamd raken en vloeibaar worden. Kikkervisjes vormen het voornaamste bestanddeel van zijn menu.

Ik ben wel eens gebeten door een bootsmannetje; dat is even pijnlijk als een bijensteek.

Ergens in de diepte glibberen ook karpers rond, grote grijze onderzeeërs. Ik vind het griezelig om hun vreemde huid aan te raken.

In de plas wemelt het van de wonderbaarlijke levensvormen. En van de buitenissige wreedheden.

Aan de ene kant is het heel aangenaam om in de plas te zwemmen, maar aan de andere kant is het ook griezelig; de plas is een waargenomen oppervlak, maar ook een geheimzinnige onderwaterwereld. In de plas ben ik half in mijn element; per slot van rekening bestaat ongeveer de helft van het menselijk lichaam uit H_2O .

Het is semiveilig in de plas. Vergeleken bij een meer is het een soort vruchtwaterzak.

Ik vermoed dat sommige mensen zich hier volmaakt amfibisch zouden gedragen en naakt zouden zwemmen. Ik ben

echter een Engelsman en draag dus een zwembroek met bloemetjes.

Ik zwem nog een laatste rondje en hoor onder water een duidelijk vibrato klinken. De stridulatie van het mannetje van de gestippelde duikerwants (*Corixa punctata*), die met zijn voorpoten over ribbels op zijn zuigsnuit strijkt, een tsjirp-techniek die vergelijkbaar is met die van sprinkhanen, die op het land leven.

Het is de watermuziek van de natuur.

Inleiding

Ze waren er gewoon altijd en daarom nam ik ze voor lief. Het enige excuus dat ik kan verzinnen is dat hun eigen bescheidenheid hun grootste vijand was. Ze bevonden zich ergens op de achtergrond van het landschap, in mijn achterhoofd, in tegenstelling tot het weiland op de voorgrond, waar ik hooi oogstte (en dat geld opbracht), het bos waar ik de varkens liet rondlopen, het vruchtbare land dat ik bewerkte, de heuvel waaraan de schapen zich vastklampten. Zo word je in beslag genomen door het boerenbedrijf.

Ik begon er plotseling bij stil te staan toen ik *Happend naar lucht* van George Orwell las, zijn roman uit 1939 waarin de voorstedelijke verzekeringsagent George Bowling zijn jeugd in Lower Binfield probeert terug te vinden bij de kalme visvijvers uit zijn kindertijd.

In *Happend naar lucht* zijn vijvers en plassen het bepalende beeld van de jeugd. En ook van Engeland.

Wanneer hij bedenkt hoe hij in zijn jeugd op karpers viste in de gezapige vijvers bij Mill Farm en Binfield House, ziet Bowling (een amper gefictionaliseerde Orwell) wat er goed was aan een kindertijd in de natuur en alles wat er niet deugt aan zijn volwassen leven, waarin hij zich van alles vervreemd voelt:

Ik vroeg me af waarom wij toch allemaal zulke stomme idioten zijn. Waarom willen de mensen, in plaats van de waanzin waar ze hun tijd aan besteden, niet gewoon rondwandelen om naar de dingen te *kijken*? Die vijver bijvoorbeeld – wat daar allemaal in zit. Watersalamanders, waterslakken, waterkevers, kokerjuffers, bloedzuigers en god mag weten hoeveel andere dingen die je alleen kunt zien met een microscoop. Het mysterie van hun leven, daar onder het wateroppervlak.

Toen ik *Happend naar lucht* las – een titel die duidelijk aquatisch is – bezocht ik in mijn hoofd weer de vijvers en plassen uit mijn eigen kindertijd: de lelie- en goudvissenvijver die mijn vader had aangelegd, compleet met waterval en rotspartij (en waar mijn neef Benji in viel, zodat hij alle aandacht kreeg op mijn vijfde verjaardag), de poeltjes bij de groeve, de drenkplaats voor het huis van mijn grootouders, de eendenvijver bij Castle Green in Hereford... En alle vijvers en plassen en andere stilstaande wateren die ik ooit had gekend duikelden over elkaar heen in mijn geheugen: de slotgracht bij Kilpeck Castle, de plas bij onze cottage in Abbeydore, de drenkplaats bij de boerderij in Cwm, de plas bij de boerderij uit de IJzertijd in Garway Common, de vijver bij de muziektent in Clapham Common, de moerassen op de toppen van de Black Mountains, de vijver die ik zelf bij onze boerderij in de Black Mountains met een graafmachine heb gegraven, de gootsteen in de keuken, het terracotta vogelbadje dat mijn schoonzus ons gaf als huwelijkscadeau...

Door dat terracotta vogelbadje worden we geconfronteerd met een cruciale vraag: waarover heb ik het precies? Wat bedoelen wij, Engelsen, met een *pond*? Is dat een vijver of een plas? Er zijn officiële definities. De Freshwater Habitats Trust, vroeger de Pond Conservation, definieert een *pond* als volgt:

Een *pond* is een klein en ondiep waterlichaam met stilstaand zoet water dat over het algemeen minder dan twee meter diep is en een doorsnee heeft van minder dan honderd meter. Door hun geringe oppervlakte en de geringe invloed van de wind doet zich in *ponds* meestal een chemische stratificatie van het water voor, die resulteert in veel zuurstof en hoge pH in de bovenlaag en weinig zuurstof en een lage pH in de onderlaag van de *pond*. In grotere, ondiepe waterlichamen treedt deze chemische scheiding van het water gewoonlijk niet op. *Ponds* kunnen permanent of tijdelijk zijn en bestaan soms slechts enkele maanden per jaar.

Een plas kan dus een *pond* zijn, maar een vijver of een sloot ook ('een rechte plas'). En ook een groot vogelbad. 'Limnologen', mensen die zoetwaterhabitats bestuderen, zouden eraan toevoegen dat *ponds* over het algemeen een 'grote aquatische biodiversiteit' kennen.

Ponds kunnen zowel op kunstmatige als natuurlijke wijze zijn ontstaan – zoals de 'pingoruïnes' in East Anglia, kraters die zijn gevormd door terugtrekkende gletsjers. Vele soorten vijvers en plassen zijn echter door menselijk toedoen ontstaan: er zijn visvijvers, tuinvijvers, waterreservoirs, afgravingen waarin plassen zijn achtergebleven, slotgrachten, zaagkuilen in het bos, houtskoolputten in het woud. Het Engelse woord *pond* duikt etymologisch ook pas in de Middeleeuwen op, en dan specifiek in de betekenis van 'stuwmeer'. Het gebruikelijke Angelsaksische woord voor een kleine watervlakte was *mere*, dat als prefix en suffix terug te vinden is in allerlei geografische namen: Buttermere, Tangmere, Merton...

In het Britse landschap overheerst de kunstmatige plas. Volgens de landschapshistoricus Oliver Rackham vindt men in minder dichtbevolkte, heuvelachtige streken van Enge-

land gewoonlijk ongeveer een plas of vijver per vierkante kilometer. In landbouwgebieden in de laaglanden van Engeland zijn het er twee keer zoveel. Het victoriaanse tijdperk was de gouden eeuw voor de Britse vijvers en plassen. In 1880 waren er ongeveer achthonderduizend plassen met een doorsnee van meer dan zes meter in Engeland en Wales, ofwel meer dan vijf vijvers of plassen per vierkante kilometer, en in East Anglia waren het er meer dan tien per vierkante kilometer.

Het is niet afdoende om natuurlijke fenomenen in abstracte technische termen te definiëren. Dat is nooit afdoende. Een vijver of een plas is een vlakte met stilstaand water; het oppervlak van een plas kan kabbelen of rimpelen, maar er zijn nooit golven. Een plas is een plek waar gevallen bladeren alleen rondtollen als speelgoedbootjes wanneer het waait omdat er geen stroming is.

Ik definieer plassen ook aan de hand van de voorkomende vogels. Het waterhoen is een vogel van de plassen; zijn verwant de meerkoet is een vogel van de meren. Het waterhoen wantrouwt grote waterpartijen en begeeft zich naar de rand van het water wanneer hij zich bedreigd voelt; de meerkoet vlucht naar open water.

In bepaalde fases van onze levenscyclus zijn vijvers en plassen voor ons belangrijk. Het is vooral een plek van de kindertijd, zoals Orwell al schreef en Edward Thomas ook al wist. 'Het enige wat een vijver nodig heeft om volledig tot zijn recht te komen is jongens zoals wij,' schreef Thomas in zijn autobiografische roman *The Happy-Go-Lucky Morgans*.

Na de kindertijd laat je de vijver links liggen en waag je je over dramatische bergpassen en langs gevaarlijke rivieren. Wanneer je zelf kinderen hebt gekregen, kom je weer terug bij de vijver – om de eendjes te voeren, om in de plas te vissen